

TRADIȚIE ȘI REFORMĂ ÎN DREPTUL SUCCESORAL ROMÂN

Conf. univ. dr. Ion Turculeanu
Universitatea din Craiova

1. Adoptarea unui nou Cod Civil a fost o preocupare permanentă în ultima jumătate de secol pentru toți juristii care au avut preocupări în domeniul cercetării. Aceștia au avut de-a lungul timpului o preocupare continuă pentru perfecționarea dreptului civil. Din păcate, cu toate strădaniile lor, demersul științific al realizării unui nou Cod Civil nu s-a finalizat, din cauze diverse, uneori condițiile vremurilor sub care s-au făcut asemenea eforturi, nefiind propice unui asemenea demers. Ca o dovadă a acestei preocupări continue, la un deceniu și jumătate de la schimbările sociale survenite după anul 1989, în contextul reîntririi României în circuitul european, când valorile europene bazate pe ocrotirea valorilor fundamentale ale societății, toate circumscrise individului, a apărut și necesitatea perfecționării și chiar schimbării normelor de drept civil care ocrotesc aceste valori. Aceste demersuri științifice s-au concretizat în proiectul noului Cod Civil, proiect înaintat Parlamentului României în anul 2004 pentru a fi adoptat ca lege fundamentală a dreptului civil. În același timp însă, nu trebuie să vedem în necesitatea promovării unui nou Cod Civil o necesitate stringentă de înlocuire a actualului Cod Civil cu orice preț, căci perenitatea lui de-a lungul celor peste 150 de ani de existență dovedește că normele pe care le conține au reglementat corect valorile sociale, juridice și morale rămase mereu aceleași, indiferent de regimurile politice care s-au succedat.

În acest sens, una dintre dovezile celor spuse mai sus o reprezintă reglementarea instituției succesiunilor și liberalităților, norme care au suferit de-a lungul timpului puține modificări. Aprecieră este confirmată de însăși noua reglementare propusă prin proiectul Codului Civil, care, în aceste materii ale succesiunilor și liberalităților, aduc foarte puține schimbări. Aceste schimbări în materiile succesiunilor și liberalităților au fost determinate, în opinia mea, de 2 factori.

2. Mai întâi apreciez că noile reglementări aduc o serie de clarificări în domenii în care doctrina și chiar practica judecătorească nu era unanimă. În acest sens un exemplu îl constituie instituția comorientilor, care, în vechea reglementare, se referea la persoane decedate în aceeași împrejurare, fără a cuprinde și pe cei decedați în împrejurări diferite, acestea din urmă făcând obiectul unei alte instituții de drept succesoral și anume codecedații. Viitoare reglementare unifică cele două instituții sub denumirea comorientilor, definindu-le ca fiind persoanele ce decedază „în aceeași împrejurare sau în împrejurări diferite...”. În felul acesta se pune capăt unei controverse care a existat în literatura juridică și care s-a referit la posibilitatea reprezentării comorientilor¹, proiectul noului Cod Civil în art.724 statuând că „mostenitorul care nu vine la moștenire datorită predecesului, comorientei [...] este înlocuit prin efectul reprezentării de către descendenții săi în funcție de proximitatea gradului de rudenie”.

¹I. Turculeanu, *Succesiunile*, ediția a doua, revizuită, editura Universitaria, Craiova, 2006, p.87

Pe de altă parte, consider de asemenea ca însăși evoluția vieții sociale a determinat schimbarea unor norme juridice. În acest sens este de observat apariția unei noi reglementări a nedemnității succesorală ca și condiție necesară pentru a putea veni la moștenirea legală. Pe de o parte nedemnitățile succesorală este împărțită în nedemnități absolute și nedemnități relative, iar pe de altă parte este de remarcat faptul că apare posibilitatea înlăturării nedemnității prin iertarea în mod expres a nedemnităților de către defunct. Nedemnitățile absolute apar astăzi ca o sancțiune civilă în care nu mai regăsim motivul denunțului capital calomnios, căzut în desuetudine ca urmare a înlăturării pedepsei capitale cu condamnarea pentru o infracțiune împotriva vieții săvârșită cu intenție asupra unui alt succesibil care l-ar înlătura sau ar restrânge chemarea la moștenire a făptuitorului (art.720 lit.b din proiect). De asemenea, apare reglementarea nedemnității judiciare, care are un caracter relativ și dă posibilitatea oricărui succesibil să ceară instanței de judecată într-un an de la deschiderea succesiunii sau de la intervenirea cauzei de nedemnități, declararea nedemnității. În sfârșit, un ultim element de noutate îl aduce proiectul în art.722 din proiect, prin posibilitatea pe care o are defunctul de a-i ierta pe cei vinovați de fapte ce atrag nedemnitățile printr-un înscris autentic sau printr-un testament, indiferent de felul acestui testament, fie chiar în formă olografă.

3. O normă nouă urmează să reglementeze și drepturile succesorală ale soțului supraviețuitor, normă care vine să îl repună pe soțul supraviețuitor în drepturile legitime în condițiile în care drepturile lui succesorală sunt reglementate în acest moment de legea 319/1944. Acest lucru se realizează prin cuprinderea în capitolul doi al proiectului a secțiunii nr.1 intitulată „Soțul supraviețuitor”. Potrivit acestor noi reglementări soțul supraviețuitor ar trebui să îi înlătore de la moștenire pe moștenitorii din clasa a patra, adică colaterali ordinari, culegând întreaga moștenire. Este un element de noutate, știut fiind că în reglementarea actuală soțul supraviețuitor în concurs cu colaterali ordinari culege $\frac{1}{4}$ din moștenire (art.729 din proiect). De asemenea, proiectul modifică și cotele succesorală în sensul că nu mai face distincție între categoriile de moștenitori din clasa a doua în concurs cu care vine soțul supraviețuitor. Potrivit proiectului în concurs cu moștenitorii din clasa a doua, indiferent de categoriile și numărul lor, soțul va culege o cotă unică de $\frac{1}{2}$ din moștenire, nu ca în actuala reglementare, care face diferență între categoriile de moștenitori cu care soțul vine în concurs, acordându-i acestuia fie $\frac{1}{2}$, fie $\frac{1}{3}$, după caz.

4. Proiectul noului Cod Civil conține și dispoziții cu privire la testamentele. Fără a modifica esențial dispozițiile actualului Cod Civil, totuși, cred că multe dispoziții se referă la chestiuni de procedură, despre care cred că fac obiectul reglementării fie al Codului de Procedură Civilă, fie al legii nr.36/1995. Deși puține articole se referă la rezerva succesorală, găsim în art.830 din proiect o reglementare nouă, dar care, prin simplitatea ei, rezolvă multe contradicții din actuala reglementare. În fapt, proiectul propune ca rezerva succesorală a fiecărui moștenitor rezervatar să fie jumătate din cota succesorală care i s-ar fi cuvenit ca moștenitor legal. Modificarea este semnificativă, întrucât în actuala reglementare rezerva se calculează și în funcție de numărul moștenitorilor rezervatari. În acest sens dispozițiile art.841 CC și art.843 CC dispun că atât în ce privește pe descendenții direcți cât și pe ascendenții privilegiați rezerva este determinată de numărul acestora. Tot prin această reglementare se pune capăt unei neconcordanțe existente în prezent între Codul civil și legea 319/1944, referitoare la cota disponibilă specială a soțului supraviețuitor în concurs cu copiii dintr-o căsătorie subsecventă. Apariția legii 319/1944 prin care soțul supraviețuitor devenea moștenitor rezervatar a creat o problemă pe care literatura juridică

nu a rezolvat-o, aceea a modului de împărțire a moștenirii în ipoteza în care soțul supraviețuitor este instituit și legatar universal, venind în concurs cu descendenții dintr-o căsătorie anterioară².

5. O modificare deosebit de importantă o are proiectul cu privire la dreptul de opțiune succesorală al moștenitorilor. În acest sens, se poate observa că proiectul propune simplificarea acceptării succesiunii și de aici și efectelor specifice acestei modificări. Poate cea mai importantă reglementare în acest domeniu o reprezintă dispariția acceptării sub beneficiu de inventar și instituirea numai a acceptării exprese sau tacite. În fapt într-o viitoare reglementare ar urma ca moștenitorul să nu mai răspundă de pasivul succesoral decât în limita activului succesoral, ceea ce ar însemna o combinație între acceptarea pură și simplă reglementată și acceptarea moștenirii sub beneficiu de inventar. Modificarea se impune de vreme ce în prezent există o contradicție între disp. art. 700 CC și 706-709 CC referitoare la termenul de inventariere a bunurilor și deliberare cu privire la acceptarea succesiunii sub beneficiu de inventar. Această contradicție a fost determinată de modificarea termenului general de prescripție a dreptului de opțiune succesorală din 30 de ani în 6 luni, prin modificarea art.700 Cod civil prin Decretul 73/1954³.

Cele de mai sus sunt aprecieri cu privire la ceea ce am socotit a fi modificările cele mai importante pe care proiectul noului Cod civil le aduce unui domeniu din dreptul civil care de-a lungul timpului cu puține excepții a rămas peren, cu consecința că cei care s-au preocupat de el au putut prelua, indiferent de vremuri, contribuția fiecăruia. Acest domeniu este domeniul atât de riguros, dar la fel de spectaculos, al succesiunilor.

²I.Turculeanu, *Succesiunile*, editia a doua, revazuta, editura Universitaria, Craiova, 2006, p. 227

³I.Turculeanu, *Dreptul de opțiune succesorală*, editura Sitech, Craiova, 1999, p. 218